

A close-up photograph of a wooden door with a brass handle and a blue textured glass panel. The door is made of dark wood and features a large, ornate brass handle. The glass panel is made of blue, textured glass with a wavy pattern. The door is set against a dark background.

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier **ART NOUVEAU**

Varia **DE EIGENDOM *LE FÉBURE***
REMIGIO CANTAGALLINA

ERFGOED BRUSSEL

April 2017 | Nr 22

Dossier ART NOUVEAU

Varia DE EIGENDOM LE FÈBRE
REMIGIO CANTAGALLINA

DOSSIER

GUSTAVE STRAUVEN

DE UITBUNDIGE
ART NOUVEAU

CAROLINE BERCKMANS EN
OLIVIER BERCKMANS
ARCHITECTUURHISTORICI
ASSOCIATION POUR L'ÉTUDE DU BÂTI (APEB)

Woning de Saint Cyr, Ambiorixsquare 11, Brussel Uitbreiding-Oost (2016 © APEB)

GUSTAVE STRAUVEN WAS EEN SCHAARBEEKS ARCHITECT DIE ROND DE VORIGE EEUWWISSELING EEN BLIKSEMSNELLE MAAR KORTE CARRIÈRE MAAKTE. VAN DEZE BIJZONDER PRODUCTIEVE ARCHITECT ZIJN IN BRUSSEL BIJNA 70 GEBOUWEN BEKEND, WAARVAN ER ONDERTUSSEN 14 ZIJN BESCHERMD. Eventjes raakte hij in de vergetelheid, maar nu krijgt hij weer de aandacht die hij verdient, onder meer ook via een website die volledig aan hem is gewijd. Dit artikel schetst kort het leven van deze ontwerper zonder gelijke, gaande van zijn vroegste invloeden tot de originele en gedurfde innovaties waaraan men zijn ontwerpen beter herkent dan aan eender welke signatuur.

De stoutmoedige, virtuoze, soms eigenzinnige Gustave Strauven behoorde tot de tweede generatie van de art nouveau (afb. 1). De bijzonder korte loopbaan van deze vroegrijpe architect –van 1898 tot 1914– bereikte haar hoogtepunt al in 1900, toen hij, amper 21, het exuberante Huis Saint Cyr ontwierp.

HET TRAJECT VAN EEN BRUSSELAAR

Gustave Strauven werd op 23 juni 1878 in Schaarbeek geboren. Zijn ouders, Pierre-Arnold (1839-1884), een Limburger, en Catherine Backaert (1838-1915), afkomstig uit Schaarbeek, huwden in 1868. Ze waren respectievelijk tuinman en dienstmeisje en vestigden zich in Schaarbeek, waar ze een herberg openden. Gustave was de jongste van zeven kinderen, waaronder Emile (1871-1926), Louis (1873-1935) en Félix (1876-1934).

In 1892, toen hij nauwelijks 14 was, begon Gustave zijn architectenopleiding aan de Sint-Lucasschool van Schaarbeek. Drie jaar later studeerde hij af, met een eerste prijs. In 1896-1897 liep Strauven stage in het atelier van Victor Horta en nadien zette hij zijn opleiding voort in Zürich, in het bureau van de architecten Alfred Chiodera en Theophil Tschudy. Tegelijk werkte hij ook mee aan de oprichting van een tijdschrift voor sierkunst, *La Gerbe*, waarvan het eerste nummer in februari 1898 verscheen¹. Samen met andere architecten als Paul Hamesse en Armand Van Waesberghe publiceerde Strauven er ontwerpen voor 'moderne' projecten op het gebied van de toegepaste kunsten –de omslag van het tijdschrift, een verlichtingssysteem, een horlogestander...– maar ook op het vlak van architectuur –een groep van zes gebouwen in Zürich en een huis aan de Hofberg in Brussel. Strauven nam ook deel

Afb. 1
Portret van Gustave Strauven gemaakt in Zürich in 1898 door atelier J. Gutzler (collectie van de familie Mottay-Strauven).

Afb. 2
Woning de Saint Cyr, Ambiorixsquare 11,
Brussel Uitbreiding-Oost (2016 © APEB).

aan een wedstrijd voor een gemeenteschool in Etterbeek. Al deze plannen kwamen echter niet verder dan de tekenafel.

In de loop van 1898 keerde Strauven terug naar Brussel en tekende hij de plannen voor zijn eerste twee realisaties: de dubbelhuizen op nr 148 en 150 Jozef II-straat. Tussen 1899 en 1903 ontwierp hij een twintigtal projecten in het Brussels gewest, waaronder de woning de Saint Cyr in 1900 (Ambiorixsquare 11) en

Afb. 3
Lutherstraat 28, Brussel Uitbreiding-Oost
(2016 © APEB).

zijn persoonlijke woning twee jaar later (Lutherstraat 28), die hij echter nooit zelf zou bewonen (afb. 2 en 3). In 1900 ontving Strauven ook zijn eerste uitvindingsbrevetten. In totaal zou hij er een twintigtal aanvragen, op allerhande domeinen: 'rationele' bouwmaterialen (bakstenen voor hol metselwerk, glasstenen, gewapend beton), architectuurelementen (cementen balusters, beglaasde daken, balken, zuilen, trappen), centrale verwarming (*L'invisible* of 'de onzichtbare' gedoopt) of een-

wielige fietsen en auto's. Zijn rationele keukenlift 'systeem-Strauven', die in 1909 werd gepatenteerd, werd na de oorlog op de markt gebracht door zijn broers Louis en Félix.

Het was samen met Félix, die ook tekenaar en architect was, dat Gustave zich enige tijd in Doornik vestigde, ergens tussen eind 1903 en ca. 1905. In een periode van tien jaar, van 1903 tot 1913, stond Strauven in voor bijna 50 realisaties, waaronder een tiental in Doornik en twee in Ninove. Negen ervan ontwierp hij samen met Félix². In Brussel bouwde hij voor een andere broer, Emile, twee hoekgebouwen met een café op de benedenverdieping³. Gustave woonde opeenvolgend in elk ervan, samen met zijn moeder en zijn broers, café-exploitanten.

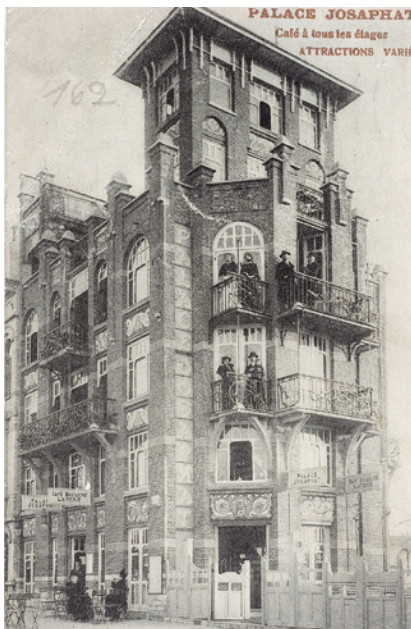
In maart 1914 tekende de architect zijn drie laatste gebouwen, aan de Chazallaan in Schaarbeek, waarvan er twee niet werden uitgevoerd, wellicht door het uitbreken van de oorlog. We verliezen het spoor van Strauven tussen juli 1914, toen hij zijn laatste uitvindingsbrevet kreeg, en juli 1916, toen hij gevolg gaf aan de oproeping voor de dienst van alle Belgen geboren na 30 juni 1876 en vóór 1 juli 1898. Hij werd soldaat 2de klasse in het Instructiekorps van de Hulptroepen en werd op 12 februari 1917 gemobiliseerd. Amper acht maanden later werd hij opgenomen in het Belgisch militair ziekenhuis van Cap-Ferrat in Frankrijk, waarschijnlijk ingevolge longtuberculose. In juli 1918 werd hij behandeld in het Belgisch militair ziekenhuis van Faverges in de Haute Savoie (Frankrijk), waar hij aan die ziekte overleed op 19 maart 1919, op 40-jarige leeftijd. In 1923 werd zijn lichaam opgegraven en overgebracht naar de begraafplaats van Schaarbeek, voordat het definitief in Evere werd begraven.

VAN OPBRENGSTWONINGEN TOT HERENHUIZEN

Van de 68 van hem bekende realisaties⁴ bevinden er zich 57 in Brussel, hoofzakelijk in de gemeenten van de eerste kroon, die in volle stedenbouwkundige expansie was rond de vorige eeuwwisseling: in Schaarbeek [33], waar Strauven woonde, Uitbreiding-Oost van de Stad Brussel [13], vlakbij, Sint-Joosten-Node [5], Etterbeek [3], Elsene [2], en tot slot Sint-Gillis [1].

Strauven's oeuvre bestond hoofdzakelijk uit woongebouwen. Wellicht kreeg hij de kans niet om ambitieuzere programma's te verwezenlijken? Behalve een villa in de Brusselse rand (gesloopt), tekende Strauven vooral eengezinswoningen of opbrengsthuisen, individueel of als geheel ontworpen. De talrijke benedenverdiepingen bestemd voor restaurants of cafés boden hem de gelegenheid opmerkelijke smeedijzeren markiezen te bedenken. Twee commerciële realisaties verdienen speciale vermelding: *Les Magasins Schaerbeekoïes*, een warenhuis van twee bouwlagen met galerij (Josaphatstraat 247-253, gesloopt), en het *Palace Josaphat*, een gebouw dat volledig werd ingenomen door een café (verbouwd) met uitzicht op het Josaphatpark (Azalealaan 8-9) (afb. 4).

De opdrachtgevers van de eengezinswoningen kwamen uit uiteenlopende sociale milieus. Voor vier ervan tekende hij herenhuisen⁵ met een imposante breedte, zoals op nr 127 Washingtonstraat (8,50 meter), of hoogte, zoals het de woning de Saint Cyr (16 meter hoog op vier meter breed). Strauven ontwierp ook standingvolle burgerhuizen, zoals Opperstraat nr 52 (6,50 m) en Van Campenhoutstraat nr 51 (5,50 m) (afb. 5), in opdracht van respectievelijk een advocaat en een

Afb. 4

Azalealaan 8-9, Schaarbeek, *Palace Josaphat*. Prentkaart van vóór 1919 (Collectie Belfius Bank © ARB-GOB).

Afb. 5

Van Campenhoutstraat 51, Brussel. Uitbreiding-Oost (2016 © APEB).

vertaler. Daarnaast zijn er tal van gewone woningen, zoals twee paren bijna identieke gekoppelde huizen, een in Ninove, het andere aan de Boulevard des Déportés nr 30 en 32 in Doornik. Vermelden we tot slot nog een kruidenierswoning, op de Eburonenstraat nr 31.

ZIJN INVLOEDEN: DE LESSEN VAN DE ART-NOUVEAUMEESTERS TEGEN EEN ACHTERGROND VAN ECLECTICISME

Toen Strauven in 1892 zijn architectuurstudies aanvatte, vierde het eclecticisme hoogtij. In de Sint-Lucasschool maakte hij kennis met de historiserende stijlen, en vooral de neogotische, waarvan de taal zijn verbeeldingswereld blijvend zou bepalen.

Maar toen de jonge architect in 1896 de school verliet, was de art nouveau aan haar opmars bezig, met Victor

Horta op het toppunt van zijn creativiteit. Dit was de tijd van de grote projecten van het Volkshuis en Hotel Van Eetvelde, waaraan Strauven als tekenaar meewerkte. Zijn twee jaar durende stage in het atelier van de meester – die hij overigens expliciet bedankte voor de kwaliteit van de opleiding⁶ – had een bepalende invloed op hem. Maar hoewel we in zijn werken tal van thema's aantreffen die rechtstreeks op het oeuvre van Horta zijn geïnspireerd, ging het nooit om plagiaat. Als virtuoos tekenaar ontwikkelde Strauven een heel eigen stijl en een hoogstpersoonlijke lijn, voortgestuwd door een grenzeloze vindingrijkheid.

Horta's belangrijkste nalatenschap schuilt wellicht in het belang dat hij aan de bouwkundige rationaliteit hechtte. Deze rationaliteit inspireerde zich op de neogotische kunst, waarin Eugène Viollet-le-Duc een grote rol speelde, en was gebaseerd op in de natuur aanwezige structuren. Het ontwerp van

Afb. 6

Woning Van Dijck, Clovislaan 85-87, Brussel Uitbreiding-Oost (2016 © APEB).

het ornament, niet als gratuite versiering maar als logisch uitvloeisel van een functie, mondde bij Horta uit in een vegetale taal van golvende lijnen, arabesken van lianen en krulmotieven. Deze taal vond bij Strauven een bijzondere weerklank, niet alleen in zijn behandeling van metaal – een techniek waarvoor hij een bijzondere voorliefde koesterde – of van steen, maar ook in zijn sgraffiti en glas-in-loodramen. Horta zei ooit dat hij van de plant de stengel behield, niet de bloem, maar Strauven ging nog verder in zijn abstractie van vegetale verwijzingen. Vermelden we in dat opzicht een interessant commentaar op een smeedijzeren verlichting die de architect in 1898 ontwierp: *“peut-être aimerions-nous mieux le voir s’inspirer plus directement de la flore [...] au lieu de lignes uniquement chimériques.”*⁷

Afb. 7

Troonsafstandsstraat 4, Brussel Uitbreiding-Oost (2016 © APEB).

Behalve de invloed van Horta ontwaren we bij Strauven eveneens de –rechtstreekse of onrechtstreekse– invloed van een andere architect die nauw bij Horta aanleunde, Paul Hankar. Uit diens oeuvre spreekt tegelijk een groter eclecticisme –de toepassing van uiteenlopende materialen, zoals combinaties baksteen-natuursteen– en een sterkere invloed van het oriëntalisme, zoals blijkt uit zijn voorliefde voor hoefijzerboogvormige muuropeningen⁸. Merken we overigens op dat Strauven's ontwerp voor een groep huizen in Zürich, met hun systeem van metalen torentjes en galerijen, enigszins herinnert aan het project voor een nieuwe stad dat Hankar voor de Wereldtentoonstelling van 1897 ontwierp.

DE TAAL VAN STRAUVEN: EEN SPEL VAN KLEUREN EN VOLUMES

De bijzonder persoonlijke stijl die Strauven ontwikkelde door zijn historiserende bagage te confronteren met de taal van de art nouveaumeesters, was al opmerkelijk gerijpt toen hij zijn carrière in 1898 begon. De bijna dromerige ontwerpen die hij in dat jaar voor de woningen in Zürich en aan de Hofberg tekende, werden twee jaar later gevolgd door zijn extravagante meesterwerken: de woning Van Dijck (Clovislaan 85-87) en de woning de Saint Cyr (Ambiorixsquare 11) (zie afb. 2 en afb. 6). Maar terzelfder tijd produceerde Strauven ook een architectuur ‘om den brode’, waarin zijn hand soms nauwelijks te herkennen is, zoals in de Metsysstraat nr 28. Vanaf 1907 evolueerden zijn gevels naar een grotere terughoudendheid: minder rijke samengestelde volumes, vereenvoudigde reliëfs en minder doorwrochte decors in steen en ijzer. We kunnen ons enkel afvragen hoe de stijl van Strauven, had hij langer geleefd, na de oorlog zou zijn geëvolueerd.

Net als de eclectische architecten van zijn tijd gebruikte Strauven alle materialen en technieken die hij ter beschikking had, zowel traditionele zoals natuursteen, baksteen en hout, als die welke rond de eeuwwisseling in de mode waren, zoals metaal, sgraffiti en glas-in-lood. Zijn originaliteit school echter in de manier waarop hij deze materialen combineerde en hun kleuren aanwendde om een levendig effect of verrassende bouwkundige combinaties te scheppen.

Strauven bouwde slechts één enkele gevel volledig in steen –witsteen en hardsteen– namelijk in de Opperstraat nr 52. Hij gebruikte dit materiaal immers liever om zijn bakstenen gevels te verlevendigen.

Afb. 8
Saint-Quentinstraat 30, Brussel
Uitbreiding-Oost. Balkon met een afwisseling
van ijzer en steen (2016 © APEB).

Afb. 9
Woning de Saint Cyr, Ambiorixsquare 11, Brussel
Uitbreiding-Oost. Omgekeerde boog
onder de oculus (2016 © APEB).

Wellicht was het niet zozeer –zoals men vaak schrijft– om financiële redenen dat hij voor baksteen koos, dan wel voor het rijk geschakeerde palet dat dit traditionele Brusselse materiaal bood: rode, oranje, gele, bruine, crèmekleurige bakstenen, soms gevernist in crèmekleurige, groene of blauwe tinten. Zoals andere architecten decoreerde Strauven zijn gevels graag met banden gekleurde baksteen, maar hij onderscheidde zich wel door het ritme dat hij aan deze afwisselingen oplegde: in de Troonsafstandsstraat nr 4 (afb. 7), bijvoorbeeld, wordt de benedenverdieping overheerst door crèmekleurige lijnen, maar hoe hoger je kijkt, hoe intenser de rode lijnen worden, tot ze de bovenhand halen.

Wat het gebruik van metaal betreft, paste Strauven soms geprefabriceerde elementen toe op zijn borstweringen of dragers, maar toch zette hij bij voorkeur dit materiaal naar zijn hand: hij verlevendigde zijn architectuur nu eens met metalen balken, gietijzeren zuiltjes en traliewerk, dan weer met smeedijzeren elementen.

Vooral kenmerkend voor de architect waren de originele, zelfs onwaarschijnlijke, combinaties die hij verzong. In de Saint-Quentinstraat nr 30 (afb. 8), bijvoorbeeld, rust een stenen balkon op metalen consoles die worden gedragen door een stenen moneel, die op zijn beurt op een metalen dwarsregel steunt. En in de Opperstraat rust de houten kroonlijst op smeedijzeren korbelen die dan weer door stenen monelen worden gedragen. Strauven's bouwkundige durf blijkt ook uit zijn neiging om de wetten van de zwaartekracht te tartten, getuige zijn gebruik van de omgekeerde boog op sommige vensters in de Louis Bertrandlaan nr 53-61 of, nog spectaculairder, in de ligger waarop de oculus van de woning de Saint Cyr rust (afb. 9).

Als we een omschrijving van de typische lijn van Strauven zouden moeten geven, dan dringt de term 'onstuimigheid' zich op. Zijn architecturale taal bevatte een uitgebreid vormenrepertoire, een soort alfabet dat hij toepaste op de verschillende materialen waarvoor hij koos. Ongeacht hun oorsprong waren deze motieven allemaal

het resultaat van een uitzonderlijke stilering. Sommige motieven zoeken hun inspiratie in de plantenwereld, zoals bloembladen of lotusbloemen (afb. 10), andere leggen een beweging vast: de korenschoof (afb. 11), de golf (afb. 12) of de zweeps slag (afb. 13). Daarnaast zijn er ook geometrische vormen, vaak als vertrekpunt voor een symmetrisch element: cirkel, halve cirkel, maankwartier, hoefijzer. Dit laatste motief, toegepast op de muuropeningen, verleent een oriëntalistisch tintje aan Strauven's composities, net als het T-motief dat hij op consoles gebruikte, waardoor ze een wat Chinees-Japans uiterlijk krijgen (afb. 14). Nog opmerkelijker, tot slot, is het terugkerende thema van de 'Frygische muts', een soort rond topstuk met een soepel uiteinde (afb. 15).

De materialen die Strauven's lijnen het natuurlijkst uitdrukken, zijn smeedijzer en gietijzer. Op een manier die in zeker opzicht aan Horta herinnert, krult en wikkelt plat smeedijzer zich omhoog, zich als klauwieren vasthechtend aan de steen van de stijlen en de balkons (afb. 16). Die steen –zowel witsteen

Afb. 10
 Peter Benoitstraat 2-4, Etterbeek. Gecementeerd decor op de verdiepingen aan de kant van de Waversesteenweg, met een voorstelling van gestileerde lotusbloemen (2016 © APEB).

Afb. 11
 Opperstraat 52, Elsene. Consoles van de erker met gestileerde korenschoof (2016 © APEB).

Afb. 12
 Lutherstraat 28. Hoekdecoratie met gestileerde golf (2016 © APEB).

Afb. 13
 Louis Bertrandlaan 43, Schaarbeek. Zweepslagmotief op het balkon van de tweede verdieping (2016 © APEB).

Afb. 14
 Washingtonstraat 127, Elsene. T-vormige console die de Chinees-Japanse architectuur evoceert (2016 © APEB).

Afb. 15
 Claysstraat 47, Schaarbeek. Detail van het tuinhek met een gestileerde Frygische muts (2016 © APEB).

Afb. 16
 De woning de Saint Cyr, Ambiorixsquare 11, Brussel Uitbreiding-Oost. Balkon op de tweede verdieping, met een console die opkrult tot aan de borstwering (2016 © APEB).

Afb. 17
 Brabançonnellaan 82, Schaarbeek. Sgraffito op de eerste verdieping aan de kant van de laan (2016 © APEB).

als hardsteen – wordt bewerkt, afgekant of in bladvorm gebeeldhouwd, een behandeling die hem tegelijk kracht en verfijndheid verleent. Ook het hout volgt gedwee de welvingen van de kroonlijsten, de consoles of het raamwerk, waarvan de uitsnijdingen soms aan het werk van Hankar herinneren. De sgraffiti en de glas-in-loodramen, nu en dan uitgevoerd in *églomisé* tegen een achtergrond van metselwerk, vormen abstracte schilderijtjes in diepe kleuren met sterk afgelijnde vormen (afb. 17): een overvloed aan krullen, of zijn het fantastische monsters?

Bij Strauven zijn niet alleen de lijnen onrustig, maar zijn hele gevelcomposities. Hij speelt graag met in- en uitsprongen en hij versiert zijn opstanden met verschillende vlakken waarvan de volumetrische plasticiteit hem een fraai schaduw- en lichtspel helpt creëren. Er zijn twee soorten beweging. De eerste, de delicaatste, betreft de bakstenen 'huid' van de gevel, waarop hij verschillende niveaus creëert, slechts enkele centimeters diep. Strauven verwezenlijkt dit spel van subtiele in- en uitsprongen door terug te grijpen op de traditionele pilasters, lisenen, blinde arcades en arcaturen. Zijn bewerkte kraagstenen, kussenblokken, druipers en consoles vormen fijne uitkragingen. Op de twee traveeën van Saint-Quentinstraat nr 30 bemerk je bijvoorbeeld de aanwezigheid van maar liefst zes verschillende niveaus in het bakstenen metselwerk.

Een tweede soort beweging verleendigt de volumes van de gevel. Strauven speelt graag met de begrippen voor- en achtergrond, binnen en buiten. Zijn gevels dringen de buitenruimte binnen via gewone of gestapelde erkers, bow-windows en balkons, al dan niet overdekt; tegelijk holt hij zijn gevels ook uit door loggia's en toegangsportalen.

Gevarieerde vormen – rechthoekig, driehoekig, veelhoekig, rond – worden voluit gecombineerd op zijn uiteen insprongen. Op Clayslaan nr 47 en 49 gaat een gestapelde erker over van een rechthoekige naar een driehoekige vorm, geflankeerd door twee uitspringende terrassen en bekroond door nog een derde terras. In de woning de Saint Cyr leidt een groot bordes naar een terugwijkend portaal, terwijl op de verdiepingen een gewelfd balkon wordt bekroond door een tweede balkon voor een loggia, en dan nog eens door een tweede loggia, als oculus behandeld.

Deze met loggia's opengewerkte gevels herinneren aan de architectuur van de badplaatsen die toen erg in de mode was. Dergelijke grote openingen maakten het mogelijk tegelijk binnen en buiten te zijn; ze werden ontworpen om van het landschap te kunnen genieten, om te zien... en te worden gezien. Strauven's Brusselse gevels bieden uiteraard geen zicht op zee, maar wel op open ruimten, nu eens een square, zoals voor de woning de Saint Cyr, dan weer een brede laan, zoals de Clovislaan. Maar omdat ze wellicht als plaatsverlies werden beschouwd, zijn tal van loggia's die Strauven tekende nooit uitgevoerd of werden ze nadien met een raam gedicht. Een voorbeeld van het eerste geval is Louis Bertrandlaan nr 92, waar zich op de hoofdtravee drie 'terrassen' hadden moeten bevinden, afgesloten door 'gordijnen van Japanse parels' bij wijze van 'scherm'.

In zijn zoektocht naar beweging ontdekte Strauven in de hoekpercellen een fantastisch speelterrein. Zo ontwierp hij op nr 53-61 van de Louis Bertrandlaan een nieuwe versie van de traditionele hoektravee (afb. 18): de uitkraging die op de eerste verdieping begint, gaat in de laatste twee bouwlagen over in een

Afb. 18

Louis Bertrandlaan 43, Schaarbeek. Detail van de hoek met overgang van de afgeschuinde hoek naar een inspringend volume dat een rechte hoek vormt. Oorspronkelijk was dit bekroond door een koepel zoals het gebouw op de andere hoek, eveneens van Strauven (2016©APEB).

uitspringend vierkant torentje dat de rechte hoek van de twee straten volgt. Op nr 1 van de Rue des Volontaires in Doornik bood een stompe hoek hem de kans om, op een zware kruisvormige console, een originele half-zeskantige erker te ontwerpen. Maar ook op de complexe percelen die na het verkavelen overbleven, kon de architect zijn vindingrijkheid de vrije teugel laten in zijn ontwerp van de plattegronden. Zo kocht hij, wellicht tegen een zachte prijs, vier ondankbare terreinen in de vorm van een uitgerekte driehoek⁹, waaronder Jeruzalemstraat nr 27-29, waarvan de acht meter brede gevel de versmalling achteraan verbergt, of het terrein op de hoek van de Lutherstraat en de Calvijnstraat, waarvan hij de punt verkocht en enkel een boemerangvormig stukje van 3,75 meter breed behield om er zijn persoonlijke woning op te bouwen. Binnenin stapte hij af van het systeem van de trap langs een

enfilade van vertrekken en plaatste hij het trappenhuis strategisch in de hoek, onder een zenitale verlichting à la Victor Horta. Vermelden we nog dat het met slechts 25 centimeter extra breedte was dat hij de woning de Saint Cyr ontwierp, een onvervalst herenhuis dat met brio in de diepte en in de hoogte goedmaakt wat het in de breedte mist.

Dit brengt ons bij nog een ander kenmerk van Strauven's oeuvre: de verticaliteit. Hoewel ze eigen was aan de Brusselse architectuur, zowel wegens de traditionele smalle percelen als onder invloed van de gotische esthetiek, beklemtoonde Strauven die verticaliteit in zijn composities graag met de hulp van pilasters, puntgevels, pinakels en makelaars. De meeste van zijn ontwerpen hebben monumentale bekroningen, met dakvensters versierd met lichtbogen, zoals op de Paul Dejaerlaan nr 9 (afb. 19) of in de Troonafstandsstraat, met torentjes onder een koepel, zoals op de Louis Bertrandlaan nr 43, 53-61 en 63-65, met een voorstevenvormige loggia-belvédère zoals in de woning Van Dijck aan de Clovislaan (afb. 20), of nog, zoals in de woning de Saint Cyr, met een kap die zich scherp tegen de hemel aftekent.

VAN VERGETELHEID TOT ERKENNING

Nog tijdens zijn leven lijkt Gustave Strauven al een invloed op sommige van zijn collega's te hebben uitgeoefend. Dat blijkt onder meer uit een gevel van architect Jacques Deweerdt, die in 1904 die van de woning de Saint Cyr parafraseerde (Cogels Osylei nr 80 in Berchem-Antwerpen), alsook uit de persoonlijke woning van Arthur Nelissen, die een jaar later een ocululus ontwierp op de bel-etage van Kemmelberglaan nr 5 in Vorst.

Afb. 19
Paul Dejaerlaan 9, Sint-Gillis
(2016 © APEB).

Na de Eerste Wereldoorlog verdween de art nouveau van het toneel... net als Strauven. Zijn weelderige ornamentiek raakte uit de mode en moest wijken voor de art deco en, blijvender, voor het modernisme. Lange tijd werd de art nouveau in België afgedaan als een strovuurtje zonder al te veel artistiek belang. De stijl kreeg haar adelbrieven pas terug vanaf eind jaren 1960, met name als reactie op de sloop van Victor Horta's *Volkshuis* (1965) en dankzij de belangstelling van de buitenlandse kunstcritici.

Het eerherstel van de meester zelf werd al snel gevolgd door dat van de architecten van de tweede generatie. In 1971 werd aan de alarmbel getrok-

Afb. 20
Huis Van Dijck, Clovislaan 85-87, Brussel
Uitbreiding-Oost. Geveltop met voorsteven-
vormige loggia-belvédère (2016 © APEB).

ken tijdens een tentoonstelling¹⁰ die waarschuwde voor de sloop van een groot aantal art-nouveaugebouwen, waaronder de woning de Saint Cyr. In 1979 stelde het Sint-Lukasarchief een urgentie-inventaris op waarin 19 werken van Strauven werden opgenomen, gaande van 'belangrijk' tot 'uniek'.

De eerste beschermingen dateren van 1988, namelijk de woningen de Saint Cyr en Van Dijck. Tot heden vallen in Brussel 14 van Strauven's woningen onder een beschermingsmaatregel. In 2016 wijdde de *Association pour l'Étude du Bâti* een tentoonstelling in de Sint-Gorikshallen volledig aan de architect en zijn werk, en bij die gelegenheid kreeg Strauven ook een eigen website: gustavestrauven.brussels. Die bevat een catalogus van de volledige tot heden bekende productie van de architect, aangevuld met biografische en bibliografische notities en artikelen over uiteenlopende aspecten van zijn oeuvre. De website wordt constant geactualiseerd naarmate het onderzoek vordert en nieuwe ontdekkingen worden gedaan. Dit platform

staat immers open voor alle onderzoekers die onze kennis omtrent deze uitzonderlijke architect wensen aan te vullen.

Vertaald uit het Frans

BIBLIOGRAFIE

III architectes schaarbeekois. Maîtres de l'art nouveau. Frans Hemelsoet, Henri Jacobs, Gustave Strauven, CRHU, Schaarbeek, 1993.

BORSI, F., WIESER, H., *Bruxelles capitale de l'Art Nouveau*, coll. Europe 1900, J.-M. Collet, Braine-l'Alleud, 1996, pp. 145-165.

DIERKENS-AUBRY, Fr., VANDENBREEDEN, J., *Art nouveau in België. Architectuur en intérieurs*, Lannoo, Tielt, 1996, pp. 76-78, 116-117.

Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, www.irisonument.be.

La Gerbe, Revue d'Art décoratif et de Littérature, 1898-1899.

LEHÉ, I., *Gustave Strauven, architecte d'art nouveau* (afstudeerscriptie), Institut Supérieur Libre des Carrières Artistiques, Parijs, 1982.

LOZE, P. en F., *België art nouveau: Van Victor Horta tot Antoine Pompe*, Snoeck-Ducaju & Zoon, Gent, 1991, pp. 135-138.

VANDENBREEDEN, J., VAN SANTVOORT, L., DE THAILLE, P., et al., *Encyclopedie van de art nouveau. Deel I. Noordoostwijk Brussel*, CIDEP, Brussel, 1999, pp. 135-160.

www.gustavestrauven.brussels

NOTEN

1. Van het tijdschrift verschenen slechts zes andere nummers, tussen maart 1898 en juni 1899.
2. Hoewel beide ontwerpen het stempel 'Strauven Frères' dragen (het geheel Avenue Van Cutsem nr 27 tot 29 en Rue des Volontaires nr 1 in Doornik, alsook Trooststraat nr 67 in Schaarbeek), was het Félix die de huizen in Ninove (Aalstersesteenweg nr 38 en 40) en Avenue des Frères Haeghe nr 25 in Doornik tekende. Toch wijzen de grote overeenkomsten tussen de ontwerpen duidelijk op de aanwezigheid van Gustave achter de deur zijn broer getekende werken. Félix werkte overigens mee aan het ontwerp van het hoekgebouw op Victor Lefèvrestraat nr 61 en Linthoutstraat 88, of toch minstens aan dat van de sgraffiti, waarvan er een zijn voornaam bevat.

3. Het gaat om Brabançonnelaan nr 82 (1908) en Louis Bertrandlaan nr 94-96 (1912), naast Victor Lefèvrestraat nr 61 en Linthoutstraat nr 88 (1910).

4. Zonder rekening te houden met de niet-uitgevoerde ontwerpen – in totaal zes – noch met de ondertussen gesloopte gebouwen – eveneens zes.

5. Avenue Van Cutsem nr 28-28b in Doornik, Washingtonstraat nr 127 in Elsene, Clovislaan nr 85-87 en Ambiorixsquare nr 11 in Brussel.

6. Uittreksel uit een brief die Strauven uit Zürich naar Horta stuurde: "Voor alles, Mijnheer Horta, wil ik u danken voor de uitmuntende studies waarop ik in uw bureau kon rekenen. Ik ben ervan overtuigd dat het daar is dat ik de vereiste kennis heb opgedaan om mijn plan te kunnen trekken en zelfs in het buitenland welkom te zijn. En het is ook in uw bureau dat ik heb geleerd mij aan studie en onderzoek te wijden. Ik dank u nogmaals, Mijnheer, voor het uitstekende getuigschrift dat me in staat heeft gesteld al vanaf de tweede dag aan de slag te kunnen bij een van de belangrijkste bureaus van Zürich" (Hortamuseum).

7. "Hij zou zich misschien beter rechtstreeks op de flora inspireren [...] in plaats van op uitsluitend denkbeeldige lijnen." *La Gerbe, Revue d'Art décoratif et de Littérature*, 1ste jaargang, nr 1, 15 februari 1898, p. 8.

8. Wat de oosterse invloeden betreft: Hankar ontwierp vaak borstweringen en leuning met japoniserende geometrische motieven, waarvan we bij Strauven een analoog voorbeeld vinden in de leuning van de inkomhal van Troonafstandsstraat nr 4 (1902) [zie daaromtrent CONDE-REIS, G., "Paul Hankar en de invloed van de Chinese architectuur", in *Erfgoed Brussel 019-020*, Brussel, 2016].

9. Twee ervan waren het voorwerp van nooit uitgevoerde ontwerpen: Victor Lefèvrestraat nr 47 tot 61 en Linthoutstraat nr 88, een terrein waarop hij vijf huizen plande, en op de hoek met de Milcampsplaen en de Félix Marchallaan, een terrein dat hij in 1909 herverkocht aan de eigenaar van het aangrenzende perceel, die de terreinen samenvoegde om er diepere huizen te bouwen.

10. DELEVOY, R.-L., CULOT, M., STRAUVEN, F., WIESER, G., *Bruxelles 1900, capitale de l'Art Nouveau* (tentoonstellingscatalogus), Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et des Arts Visuels, Brussel, 1971.

Gustave Strauven. The jubilation of Art Nouveau

A daring architect and inventor, Gustave Strauven (1878-1919) belongs to the second generation of *Art Nouveau*. Trained in eclecticism at the Saint-Luc school in Schaarbeek/Schaarbeek, he then worked as a trainee in the workshop of Victor Horta, which left a profound mark on him. This precocious architect had a particularly short career – from 1898 to 1914 –, which had already reached its peak in 1900 when, barely 21 years of age, he designed the luxuriant Saint Cyr house. Out of the 68 creations attributed to him to date, 57 are located in Brussels, 14 of which have now been protected. These are mainly bourgeois houses and investment properties with commercial ground floors.

A virtuoso designer, Strauven developed an entirely personal line based on far-reaching inventiveness. Wrought iron, cast iron, brick, stone, wood, sgraffito, stained glass; the architect subjected the materials to his impulsive design and combined them in endless ways, making use of their colours for a vibrant effect and creating unexpected constructive combinations. Using setbacks and projections he augmented the outlines of his structures, among other things by means of bow-windows and *loggia*, conferring them with a volumetric plasticity conducive to the interplay of light and shade.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basyn, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseqque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseqque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE VAN DE DOSSIER

Murielle Leseqque

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Werner Adriaenssens, Anne-Lise
Alleaume, Françoise Aubry, Caroline
Berckmans, Olivier Berckmans, Guy
Conde-Reis, Stéphane Demeter, Denis
Derycke, Paula Dumont, Isabelle Leroy,
Marc Meganck, Christophe Mouzelard,
Muriel Muret, Isabelle Pauthier,
Michel Provost, Christian Spapens,
Brigitte Vander Bruggen, Linda Van
Santvoort, Tom Verhofstadt, Wivine
Wailliez, Benjamin Zurstrassen.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik
Tack, Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

La Page sprl

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication sa

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt, Brigitte
Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Mathilde Bell Andrade, Michel Gilbert,
Michel Huynh, Robrecht Janssen,
Tom Verhofstadt, Soetkin Vervust.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke overheidsdienst
Brussel, CNN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
[http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be](http://www.erfgoed.brussels
broh.monumenten@gob.irisnet.be)

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AML – Archives et Musée de la Littérature
APEB – Association pour l'Étude du Bâti
CIDEP – Centre d'Information, de
Documentation et d'Étude du Patrimoine
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
GOB – Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBS – Koning Boudewijnstichting
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB – Museum van de Stad Brussel
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles
VUB – Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2017/6860/009

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez
Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen
010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken
en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

www.erfgoed.brussels

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

10 €

ISBN 978-2-87584-142-1